

Grensoverschrijdend leren en werken in de Euregio Rijn-Waal

Arbeidsmarktverkenning van de bouwsector

Erik Keppels
Jos Frietman

14 augustus 2007

Inhoud

0	Vraagstelling	1
1	Arbeidsmarkt bouwsector Nederland	3
1.1	Vraag	3
1.2	Aanbod	5
1.3	Conclusie vraag en aanbod	8
2	Arbeidsmarkt bouwsector Duitsland	9
2.1	Vraag	9
2.2	Aanbod	11
2.3	Conclusie vraag en aanbod	14
3	Vergelijking Nederland en Duitsland: vraag en aanbod	15
	Literatuur	17

0 Vraagstelling

De pilot 'Grensoverschrijdend leren en werken' is in het leven geroepen om vorm te geven aan het Europese beleid ter stimulering van de Europese kenniseconomie. Voor de toekomst van Europa is het in dit licht bezien van belang een leven lang leren te stimuleren en de mobiliteit van arbeiders te verhogen. In de Euregio houdt dit in dat het voor zowel leerlingen als arbeiders makkelijker moet worden over de grens te gaan leren en werken om zodoende een Euregionale arbeidsmarkt te creëren die waardevol is voor bedrijven en arbeiders in zowel Nederland als Duitsland.

Een economische sector die uitermate geschikt werd geacht om op Euregionaal niveau vraag en aanbod nader tot elkaar te laten komen is de bouwsector. Er deden zich namelijk interessante ontwikkelingen voor op de arbeidsmarkt. In Nordrhein-Westfalen constateerde men een overschot aan gekwalificeerde bouwarbeiders, terwijl aan de Nederlandse zijde van de grens een tekort aan goed opgeleid bouw personeel ontstond. Terwijl gekwalificeerde arbeidskrachten in Duitsland na hun opleiding onmogelijk aan een baan konden komen, stonden de Nederlandse bouwbedrijven te springen om arbeiders. In een ideale situatie waarbij er sprake is van een goedlopende Euregionale arbeidsmarkt zouden Duitse werklozen in Nederland gemakkelijk aan de slag kunnen. Hiervan is op het moment echter nog geen sprake. Het gestarte project 'Grensoverschrijdend leren en werken' moet hier in de toekomst verandering in brengen. Op 22 januari 2007 hebben de voormalig Nederlandse minister van SZW Aart Jan de Geus en de minister van AGS des landes Nordrhein-Westfalen Karl-Josef Laumann in het actieplan van dit project de bouwsector als voorname kandidaat genoemd om burgers over de grens te laten werken.

Op dit moment is er van de toeleiding van Duitse bouwarbeiders naar Nederland echter nauwelijks sprake. Vanzelfsprekend rijst dan de vraag waarom deze toeleiding niet op gang komt. Zijn de aannames van het overschot aan bouwarbeiders in het Duitse deel en het tekort aan bouwarbeiders in het Nederlandse deel van de Euregio verkeerd geweest? Is de situatie in de bouwsector in de tussentijd wellicht veranderd? De vraagstelling van dit onderzoek luidt als volgt:

Waarom zijn er nauwelijks Duitse bouwarbeiders over de grens gaan werken gezien het geconstateerde Nederlandse tekort en het Duitse overschot aan goed opgeleid bouw personeel in de Euregio Rijn-Waal?

In dit rapport wordt deze vraag beantwoord door middel van een verkenning van de Euregionale arbeidsmarkt voor de bouwsector. In hoofdstuk 1 zal vraag en aanbod op de arbeidsmarkt voor de bouwsector in Nederland worden verkend en hetzelfde wordt gedaan voor Duitsland in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 worden de huidige situaties in de bouwsector van Nederland en Duitsland met elkaar vergeleken en zal de vraagstelling worden beantwoord. Tevens wordt in dit hoofdstuk een terugblik geworpen op de gevolgde toeleidingsstrategie van Duitse bouwarbeiders naar de Nederlandse markt en zal vooruitgeblikt worden voor de in de toekomst te volgen strategie.

1 Arbeidsmarkt bouwsector Nederland

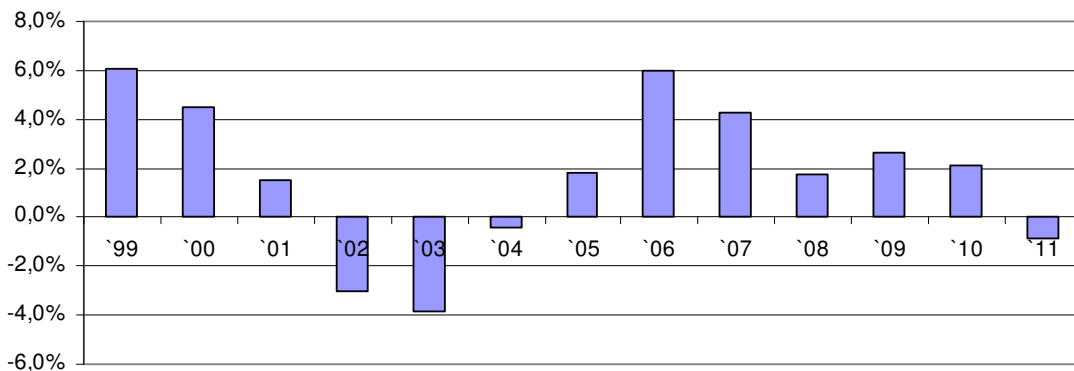
1.1 Vraag

De vraag naar bouwarbeiders kan in kaart worden gebracht door de trends in de werkgelegenheid en openstaande vacatures te bekijken. Eerst bespreken we de werkgelegenheid en de daarmee samenhangende bouwproductie in Nederland. Vervolgens wordt er gekeken naar de ontwikkeling van de openstaande vacatures. Waar mogelijk worden cijfers van het Nederlandse gedeelte van de Euregio Rijn-Waal gepresenteerd.

Werkgelegenheid en bouwproductie

Een belangrijke indicator om de toekomstige werkgelegenheid in de bouwsector te voorspellen is de bouwproductie. Over het algemeen volgt de ontwikkeling van de werkgelegenheid de trend in de bouwproductie met enige vertraging. Uit het rapport van het CWI (2007) blijkt dat sinds 2004 de bouwproductie aan het stijgen is. Bouwend Nederland (2007) – de vereniging van bouw- en infrabedrijven – constateerde voor 2004 nog een lichte daling in de bouwproductie, zoals te zien in onderstaande figuur. Duidelijk is in ieder geval de sterke productiestijging in 2006 en 2007, die voornamelijk het gevolg is van de conjunctuurverbetering en de stijging van het aantal verleende bouwvergunningen (EIB, 2005). Deze trend van stijgende bouwproductie zal echter geleidelijk afnemen in de komende jaren en uiteindelijk naar verwachting rond 2011 stoppen (Bouwend Nederland).

Figuur 1.1 - Bouwproductie 1999-2011 – inclusief ramingen 2007-2011 – als mutatie (%) ten opzichte van vorige jaar*



* Bruto toegevoegde waarde (lonen, winsten, afschrijvingen) plus het verbruik van materialen en materieel op basis van de Nationale Rekeningen.

Bron: Bouwend Nederland, CBS, TNO/VROM

Ook het CBS ziet gunstige vooruitzichten voor de woningbouw in de komende jaren. In 2006 was er het hoogste aantal bouwvergunningen verleend van de afgelopen 10 jaar. De toename

in het aantal verleende bouwvergunningen was het hoogst in Gelderland (bijna 40%). Tevens was de omzet nog nooit zo hoog als in 2006.

Het is dus te verwachten dat de werkgelegenheid de komende jaren zal stijgen, gezien de toename in de bouwproductie van de afgelopen jaren. Ondanks de al stijgende bouwproductie vanaf 2004/2005 was er tot en met 2006 nog sprake van een daling van de werkgelegenheid, zoals te zien is in tabel 1.2. Eerder is al aangegeven dat de werkgelegenheid de trend met enige vertraging volgt. In 2006 is de daling dan ook al bijna gestopt en volgens Bouwend Nederland zal de werkgelegenheid in de bouwsector vanaf 2006/2007 inderdaad gaan stijgen in heel Nederland.

In de tabel zijn ook de mutaties van de werkgelegenheid in Gelderland weergegeven. Gelderland is een indicatie voor het Nederlandse gedeelte van de Euregio Rijn-Waal. Hieruit valt op te maken dat de werkgelegenheidsontwikkeling in Gelderland gemiddeld genomen gunstiger was dan in geheel Nederland, waarbij in 2006 al sprake was van een stijgende werkgelegenheid.

Tabel 1.2 - Werkgelegenheid bouwsector

	2002	2003	2004	2005	2006
Aantal banen* Nederland	424.000	404.000	382.000	369.000	367.000
Mutatie t.o.v. vorige jaar (%) in Nederland	-	-4,7%	-5,4%	-3,4%	-0,5%
Mutatie t.o.v. vorige jaar (%) in Gelderland	3,9%	-0,5%	-5,8%	-3,3%	1,1%

* Een baan is een arbeidsplaats bezet door een werknemer of zelfstandige. Het aantal banen in een jaar is gelijk aan het gemiddelde aantal banen dat jaar.

Bron: Bouwend Nederland, CBS

Meerdere bronnen – CPB, EIB, TNO/VROM – geven verschillende ramingen voor de werkgelegenheid, waarbij het daadwerkelijke niveau van de werkgelegenheid hoger ligt dan bij de weergegeven cijfers in bovenstaande tabel. Dit heeft onder andere te maken met verschillende definities van werkgelegenheid. Belangrijk is vooral dat elke bron een stijging van de werkgelegenheid verwacht in de komende jaren. Hier wordt dan ook volstaan met het weergegeven van stijgingspercentages. Het CPB verwacht een stijging van 2,4 procent tussen 2006 en 2008, TNO/VROM een stijging van 6,9 procent tussen 2006 en 2010 en EIB een stijging van 10,5 procent tussen 2006 en 2012.

Openstaande vacatures

Ook het aantal openstaande vacatures neemt toe onder invloed van de toenemende bouwproductie. Uit cijfers van Bouwend Nederland (2007) blijkt dat na een aantal jaren waarin het aantal vacatures daalde er sinds 2004 weer sprake is van een stijging. Ook de Euregiomonitor laat voor de Euregio Rijn-Waal een duidelijke stijging in zowel het Nederlandse als het Duitse deel zien, zie onderstaande tabel. Een vergelijking tussen 2005 en 2006 door middel van het gemiddelde van de kwartalen 2, 3 en 4 laat een stijging zien van meer dan 40 procent in de Euregio Rijn-Waal. In het Nederlandse deel was de stijging 8 procent en in het Duitse deel maar liefst 163 procent. De arbeidsmarkt in Duitsland zal in het volgende hoofdstuk uitgebreider worden besproken.

We zien in het Nederlandse deel van de Euregio Rijn-Waal dus een stijging van het aantal openstaande vacatures, wat een indicator is voor een toenemende vraag naar bouwarbeiders.

Tabel 1.3 - Openstaande vacatures* in de bouwsector in de Euregio Rijn-Waal

	Rijn Waal Duits deel	Rijn-Waal Nederlands deel	Totaal Rijn Waal
Kwartaal 4 2006	316	465	781
Kwartaal 3 2006	420	583	1003
Kwartaal 2 2006	324	535	859
Kwartaal 1 2006	124	571	695
Kwartaal 4 2005	100	472	572
Kwartaal 3 2005	139	486	625
Kwartaal 2 2005	164	508	672

* Openstaande vacatures zijn uitsluitend de vacatures die bij de betreffende arbeidsvoorzieningen (Arbeitsagentur, CWI, Forem en VDAB, ADG) geregistreerd staan en die op de peildatum nog niet ingevuld zijn.

Bron: Euregiomonitor

Kijken we naar het aandeel moeilijk vervulbare vacatures van het totale vacaturebestand, dan valt gelijk op dat dit in de bouwsector hoger ligt dan in alle sectoren gezamenlijk, zie tabel 1.4.

Tabel 1.4 - Moeilijk vervulbare vacatures

	2000	2001	2002	2003	2004	2006
<i>Bouwnijverheid</i>						
-aantal vacatures	12.600	10.500	3.600	1.200	1.600	8.100
-% moeilijk vervulbare vacatures	75%	72%	52%	31%	25%	47%
<i>Totaal alle sectoren</i>						
-aantal vacatures	91.300	85.100	31.800	18.000	19.300	63.000
-% moeilijk vervulbare vacatures	50%	50%	28%	22%	18%	31%

Bron: CBS, bewerkt door KBA

1.2 Aanbod

In deze paragraaf wordt gekeken naar het aanbod van bouwarbeiders in Nederland. Ook hier proberen we waar mogelijk naar het Euregionale aspect te kijken. Het aanbod, de beroepsbevolking, splitsen we uit naar het huidige arbeidsbestand – werkenden – en naar het werklozenbestand.

Arbeidsbestand

Het arbeidsbestand in de bouwnijverheid wordt gedefinieerd als “het aantal personen dat in een bepaald jaar rechten bij Cordares – specialist in pensioenbeheer en inkomensverzekering voor de bouwsector – heeft verworven, blijkend uit het feit dat door of voor hen vakantie-, risico- en/of pensioenrechten zijn opgebouwd” (Bouwend Nederland, 2007). De schilders- en installatiesectoren worden hierin niet meegeteld. De ontwikkelingen van het arbeidsbestand worden geanalyseerd door middel van de aantallen toetreders en uittrekkers. Deze staan vermeld in tabel 1.5, waarbij Bouwend Nederland (2006) aangeeft dat de in- en uitstroom van het arbeidsbestand in Oost-Nederland ongeveer op hetzelfde niveau ligt als landelijk.

Tabel 1.5 - Arbeidsbestand bouwsector; toe- en uittredingen

	2001	2002	2003	2004	2005
<i>Nederland</i>					
Arbeidsbestand	269.969	259.366	244.205	233.394	224.758
Toetredingen, totaal	32.433	27.553	23.718	21.552	24.298
nieuwe toetredingen	25.110	21.106	17.097	15.429	17.473
hertoetredingen	7.323	6.447	6.621	6.123	6.825
Uittredingen	38.156	38.879	32.363	32.934	30.000
Toetredingen (% van arbeidsbestand)	12,0%	10,6%	9,7%	9,2%	10,8%
Uittredingen (% van arbeidsbestand)	14,1%	15,0%	13,3%	14,1%	13,3%

Bron: Bouwend Nederland, EIB

Er treden meer arbeiders uit dan toe in de bouwsector. Vooral het aantal toetredingen is spectaculair gedaald tussen 2001 en 2005, ondanks een stijging in 2005. Gevolg is dan ook dat het arbeidsbestand flink is ingekrompen. De stijging van het aantal toetreders in 2005 is waarschijnlijk te danken aan de toegenomen bouwproductie. Het aantal uittredders is echter nog ruim groter dan het aantal toetreders. Nadat in de vorige paragraaf al is geconstateerd dat de bouwproductie de komende jaren zal blijven stijgen, zal het arbeidsbestand moeten worden vergroot om geen (grotere) tekorten aan bouwarbeiders te laten ontstaan. Er doen zich echter twee zorgwekkende ontwikkelingen voor in het arbeidsmarkt: ontgroening en vergrijzing.

In tabel 1.6 staat het arbeidsbestand voor de bouwsector in Nederland naar leeftijd vermeld. De ontgroening (kleiner aandeel jongeren) en vergrijzing (groter aandeel ouderen) van het arbeidsbestand is hier duidelijk te zien. De leeftijdscategorie tot 35 jaar is gedaald van 44,5 procent in 2001 naar 39,9 procent in 2005. De leeftijdscategorie 35 tot 55 jaar is redelijk stabiel gebleven, terwijl het aandeel ouderen – 55 jaar en ouder – is gestegen van 9,9 procent in 2001 naar 14,2 procent in 2005.

Tabel 1.6 - Arbeidsbestand bouwsector; naar leeftijd

<i>Nederland</i>	2001		2002		2003		2004		2005	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
tot 20 jaar	17.556	6,5	16.268	6,3	n.b.	n.b.	13.741	5,9	13.143	5,8
20 tot 25 jaar	34.932	12,9	33.246	12,8	n.b.	n.b.	26.862	11,5	25.479	11,3
25 tot 30 jaar	33.216	12,3	30.360	11,7	n.b.	n.b.	25.753	11,0	25.294	11,3
30 tot 35 jaar	34.651	12,8	32.784	12,6	n.b.	n.b.	27.858	11,9	25.957	11,5
35 tot 45 jaar	63.379	23,5	60.545	23,3	n.b.	n.b.	55.609	23,8	53.996	24,0
45 tot 55 jaar	59.494	22,0	56.687	21,9	n.b.	n.b.	51.648	22,1	48.975	21,8
55 jaar en ouder	26.741	9,9	29.476	11,4	n.b.	n.b.	31.923	13,7	31.913	14,2
Totaal	269.969	100	259.366	100	244.205	100	233.394	100	224.758	100

Bron: Bouwend Nederland, EIB

De vergrijzing leidt tot een groter aantal uitredingen in de toekomst, waardoor het arbeidsbestand verder zal slinken. De ontgroening is te wijten aan een verminderde belangstelling voor bouwopleidingen, zoals weergegeven in tabel 1.7, en dit zal leiden tot een verminderd aantal toetredingen op de bouwmarkt. De grootste groep nieuwe toetreders, zo'n 35 procent van de totale groep toetreders (EIB, 2005), bestaat immers nog steeds uit schoolverlaters afkomstig van bouwopleidingen. Met name het aantal mbo'ers en vmbo'ers dat kiest voor een bouwopleiding is gedaald. Het aantal hbo'ers is ongeveer gelijk gebleven, maar deze groep is ondervetegenwoordigd in het totale aantal deelnemers in bouwopleidingen. De trend van verminderde belangstelling voor bouwopleidingen zal net als de vergrijzing leiden tot een kleiner wordend arbeidsbestand.

Overigens blijkt uit recente cijfers – te vinden op bemiddelingssite www.werkenopdebouw.nl opgezet door werkgevers en werknemers in de bouw- en infrasector – voor Gelderland in het schooljaar '06/'07 een toenemend aantal leerlingen op middelbaar niveau deel te nemen aan bouwopleidingen.

Tabel 1.7 - Leerlingen bouwopleidingen vmbo, mbo, hbo Nederland

	2001	2002	2003	2004	2005
<i>vmbo</i>					
Leerlingen in 3^e en 4^e leerjaar	15.125	14.392	13.221	12.188	11.666
<i>mbo</i>					
Totaal aantal deelnemers	-	24.258	23.110	21.915	20.675
-bbl	-	14.335	13.138	12.095	11.719
-bol	-	9.352	9.508	9.392	8.703
-deeltijd	-	571	464	428	253
<i>hbo</i>					
Totaal aantal deelnemers	3.035	2.889	3.037	3.209	3.118

Bron: Bouwend Nederland, Fundeon, MBO-Raad, HBO-Raad, Ministerie OCW

Werklozenbestand

In onderstaande tabel is de werkloosheid voor de bouwsector weergegeven. Deze gegevens zijn afkomstig van het UWV en geven het gemiddelde aantal werklozen weer die een WW-uitkering hebben.

Tabel 1.8 - Werkloosheid bouwsector; gemiddeld aantal

	2001	2002	2003	2004	2005
Lopend bestand WW	6.597	7.623	12.245	14.950	12.389

Bron: UWV, Bouwend Nederland

Zoals blijkt uit tabel 1.8 is de werkloosheid tot 2004 flink gestegen in de Nederlandse bouwsector. In deze periode van algemene laagconjunctuur is dit ook niet verwonderlijk. Vanaf 2005 is de werkloosheid weer afgenomen en deze ontwikkeling zal zich krachtig doorzetten in 2006 en

2007 (Bouwend Nederland, 2007). Door de toegenomen en toenemende bouwproductie is voorafgaand al opgemerkt dat de vraag naar personeel zal blijven toenemen. Eén van de arbeidsbronnen waaruit geput kan worden is het werklozenbestand. Gezien de afname van de werkloosheid in de bouwsector is deze optie ook gebruikt. Echter, de werkloosheid is nog steeds groot ten opzichte van bijvoorbeeld 2001 – zie tabel 1.8 – en dit is op het eerste gezicht merkwaardig, aangezien aangegeven wordt dat er in Nederland een tekort is aan goed gekwalificeerd personeel. De bouwsector is echter van nature een sector die een sterk fluctuerende en hoge werkloosheid kent. Redenen hiervoor zijn onder andere het projectmatige karakter van de werkzaamheden, de winterwerkloosheid en frictiewerkloosheid. Laatstgenoemde reden komt vooral doordat bouwarbeiders zich regiogebonden voelen en geen werk zoeken buiten hun eigen regio.

Een andere reden van de hoge werkloosheid zou mogelijk met de verscherpte regelingen omtrent het verlenen van uitkeringen te maken hebben. De afgelopen jaren is het aantal nieuw verleende WAO uitkeringen drastisch gedaald. Waren er in de bouwsector in 2001 nog 4.522 nieuwe WAO uitkeringen verleend, in 2005 waren dit er nog maar 685 (Bouwend Nederland, 2007). Bouwend Nederland (2007) geeft ook aan de aandacht te willen richten op de groep die voor minder dan 35 procent arbeidsongeschikt zijn en zodoende geen recht heeft op een WIA-uitkering. Deze groep is niet meer geschikt om hun voormalige functie te bekleden, maar kan nog wel – voornamelijk buiten de bouwsector – aan het werk. Dit zou er op kunnen duiden dat deze groep in toenemende mate vertegenwoordigd zal zijn in het huidige werklozenbestand. Naar verwachting zal zo'n 50 procent van de langdurig zieken terechtkomen in de categorie van mensen die minder dan 35 procent arbeidsongeschikt zijn (Bouwend Nederland, 2007). Dit is mogelijk een verklaring waarom vacatures in de Nederlandse bouwsector, ondanks een relatief groot werklozenbestand, moeilijk vervulbaar zijn.

1.3 Conclusie vraag en aanbod

In de komende jaren zal de vraag naar bouwarbeiders in het Nederlandse gedeelte van de Euregio Rijn-Waal toenemen, net als overigens in de rest van Nederland. De werkgelegenheid is sinds 2006 stijgende, onder invloed van de conjunctuurverbetering, toenemende bouwproductie en het toenemend aantal verleende bouwvergunningen. Ook het aantal openstaande vacatures is in 2006 in de Euregio toegenomen, waarbij de bouwsector zich kenmerkt door een hoog aandeel moeilijk vervulbare vacatures.

Tegelijkertijd daalt het aanbod van bouwarbeiders dankzij een ontgroenend en vergrijzend arbeidsbestand. Het aantal uittreeders overtreft nog steeds het aantal toetreders. Met name de verminderde belangstelling voor bouwopleidingen en een in de toekomst toenemend aantal uitredingen onder invloed van de vergrijzing leidt tot een uitputting van de beschikbare arbeidscapaciteit. Daarbij komt dat een andere bron waaruit arbeid gehaald kan worden – het werklozenbestand – in Nederland ook dalende is. Het werklozenbestand is sowieso gedeeltelijk ongeschikt om de huidige vacatures te vervullen, mede door de bouwsector kenmerkende hoge frictie- en winterwerkloosheid. Ook bestaat het vermoeden dat er in het huidige werklozenbestand steeds meer gedeeltelijk arbeidsongeschikten voorkomen. Dit beeld komt overeen met het hoge aandeel moeilijk vervulbare vacatures, ondanks het nog aanwezige werklozenbestand.

Kortom, het aanbod van bouwarbeiders daalt en de vraag naar bouwarbeiders stijgt. Dit heeft toegeleid tot een tekort aan goed opgeleid bouw personeel. De vooruitzichten op de korte en middellange termijn (komende vijf jaar) wijzen op een verder toenemende vraag naar en een verder afnemend aanbod van bouw personeel.

2 Arbeidsmarkt bouwsector Duitsland

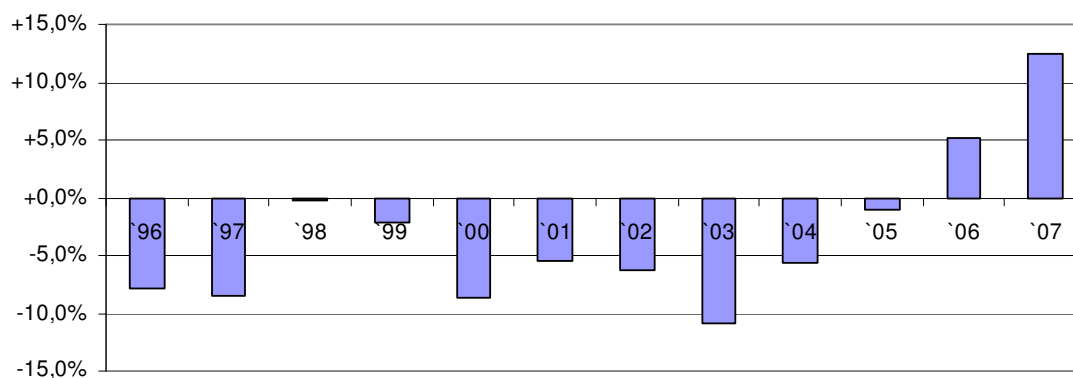
2.1 Vraag

Ook in Duitsland is er een opleving in de bouwsector gaande. De vereniging van de Duitse bouwindustrie HDB (Hauptverband der Deutschen Bauindustrie) verwacht dat deze in ieder geval tot 2008 blijft aanhouden. In deze paragraaf zal deze verwachting verklaard worden vanuit de huidige ontwikkelingen in de vraag naar bouwarbeiders in Duitsland. Allereerst komt de bouwproductie en de daarmee samenhangende werkgelegenheid en vervolgens het aantal openstaande vacatures aan de orde. De cijfers betreffen meestal geheel Duitsland en zijn waar mogelijk toegespitst op de Euregio Rijn-Waal.

Werkgelegenheid en bouwproductie

Als indicator voor de ontwikkeling van de werkgelegenheid wordt in Duitsland gekeken naar de orders die binnenkomen bij de bouwbedrijven. In onderstaande tabel zijn de mutaties ten opzichte van het vorige jaar weergegeven. Hieruit valt gelijk op dat na tien jaar van een dalende trend er vanaf 2006 sprake is van een toenemend aantal inkomende orders. In 2006 bedroeg de toename 5,1 procent en in het eerste kwartaal van 2007 was dit zelfs 12,5 procent. De bouwproductie neemt dus toe.

Tabel 2.1 - Inkomende orders bouwsector Duitsland (nominaler Auftragseingang); mutaties ten opzichte van het vorige jaar



* Cijfers voor 2007 zijn gebaseerd op gegevens van het eerste kwartaal.
Bron: HDB

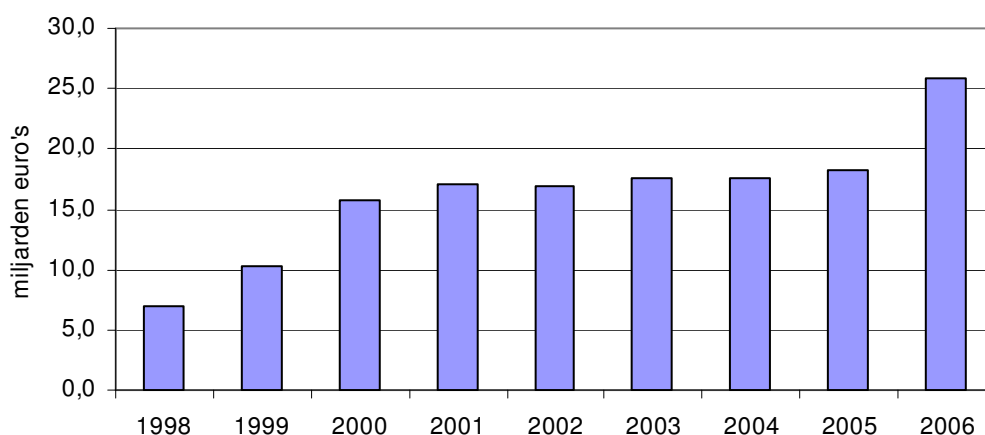
De deelstaat Nordrhein-Westfalen – waar de meeste bouwactiviteiten plaatsvinden – kende een stijging van het aantal verkregen opdrachten van 11 procent in 2006 (www.nedubex.nl). De goede vooruitzichten zijn vooral van toepassing in de Tiefbau (ondergrondse werken, weg- en waterbouw) en zullen ook in 2007 aanhouden. De HDB weet te melden dat in het eerste kwartaal

taal van 2007 het aantal verkregen orders gestegen is met 12,1 procent in het westen van Duitsland ten opzichte van het jaar ervoor.

Het HDB noemt drie factoren die de huidige positieve trend verklaren: 1) gestegen publieke opdrachten door een betere financiële situatie van Duitse gemeenten, 2) meer opdrachten vanuit de industrie en 3) meer woningbouwprojecten. Verder is duidelijk dat zonder opdrachten uit het buitenland de bouwsector in Duitsland zich niet positief zou kunnen ontwikkelen. Het aantal verkregen opdrachten uit het buitenland is met 40 procent gestegen in 2006 (€ 25,8 mld) ten opzichte van 2005 (€ 18,3 mld), zie figuur 2.2.

De president van de HDB Dr.-Ing. Keitel dankt de positieve trend met name aan een verbeterde wereldbouwconjunctuur en de sterke aanwezigheid van de groeimarkten Noord-Amerika, Azië en Australië, die gezamenlijk 80 procent van alle verkregen opdrachten uit het buitenland vertegenwoordigen. Ook de verkregen opdrachten uit de Midden- en Oost-Europese landen is met 40 procent gestegen. Verwacht wordt dat deze stijging zich door zal zetten, aangezien deze landen tussen 2007 en 2013 significante bedragen van het EU structuurfonds toegewezen krijgen. Keitel verwacht dat de Duitse bouwbedrijven – die goed vertegenwoordigd zijn in deze markt – veel opdrachten uit de MOE-landen binnen zullen slepen.

Figuur 2.2 - Inkomende orders uit buitenland voor bouwsector Duitsland (nominaler Auftragseingang)



Bron: HDB

De vooruitzichten op de korte termijn zijn dus gunstig voor de Duitse bouwsector. Maar er zijn niet alleen rooskleurige vooruitzichten te melden, want de Duitse bouwsector kampt ook met stijgende bouwstofprijzen en rendementsproblemen. Daarbij gaat het niet elke sector voor de wind. Er worden vanuit de woningbouw – ondanks een forse stijging van de omzet in het eerste kwartaal van 2007 – in de komende jaren geen positieve impulsen meer verwacht. Vanuit het Rijk wordt er sinds 2006 minder geïnvesteerd in de wegenbouw. In de huidige planning staan investeringsuitgaven ter waarde van zo'n € 8,9 miljard, bijna 5 procent minder dan voorheen.

De toegenomen bouwproductie is een indicator voor de werkgelegenheid, die dus ook zou moeten stijgen. Dit is inderdaad het geval sinds de zomer van 2006. In maart 2007 waren er 14.000 arbeiders meer werkzaam dan in maart 2006. In 2007 wordt een gemiddelde werkgelegenheidsstijging van 14.500 arbeiders (= 2%) verwacht. Dit betekent een einde aan de tien jaar lang durende bouwcrisis waarin de werkgelegenheid gedaald is van 1,4 miljoen arbeiders naar nog geen 0,7 miljoen, zie tabel 2.3.

Tabel 2.3 - Werkgelegenheid bouwsector; gemiddeld aantal bouwarbeiders

x 1.000	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Bouwarbeiders Duitsland	1412	1312	1221	1156	1110	1050	954	880	814	767	717	711	684
Mutatie t.o.v. vorige jaar (%)		-7,1	-6,9	-5,4	-4,0	-5,4	-9,1	-7,8	-7,5	-5,8	-6,5	-0,9	+4,4

* Cijfers voor 2007 zijn gebaseerd op gegevens van het eerste kwartaal.
Bron: HDB

Openstaande vacatures

Het aantal openstaande vacatures is fors gestegen in Duitsland sinds 2004. Was dit aantal tussen 1992 en 2003 nog gedaald van gemiddeld meer dan 25.000 naar 8.000, in de jaren 2004 tot en met 2006 is dit weer gestegen tot bijna het oude niveau van 25.000 (www.bauindustrie.de). Deze explosieve stijging is ook waarneembaar in het Duitse deel van de Euregio Rijn-Waal. In tabel 2.4 staan het aantal openstaande vacatures voor de Euregio Rijn-Waal vermeld vanaf het tweede kwartaal van 2005, zie ook tabel 1.3 in paragraaf 1.1. De gemiddelde stijging tussen 2005 en 2006 op basis van de kwartalen 2, 3 en 4 bedroeg voor het Duitse deel 163 procent. Net als met de toegenomen bouwproductie is dit een teken van een groeiende vraag naar bouwarbeiders in Duitsland in het algemeen, en het Duitse deel van de Euregio Rijn-Waal in het bijzonder.

Tabel 2.4 - Openstaande vacatures* in de bouwsector in de Euregio Rijn-Waal

	Rijn Waal Duits deel	Rijn-Waal Nederlands deel	Totaal Rijn Waal
Kwartaal 4 2006	316	465	781
Kwartaal 3 2006	420	583	1003
Kwartaal 2 2006	324	535	859
Kwartaal 1 2006	124	571	695
Kwartaal 4 2005	100	472	572
Kwartaal 3 2005	139	486	625
Kwartaal 2 2005	164	508	672

* Openstaande vacatures zijn uitsluitend de vacatures die bij de betreffende arbeidsvoorzieningen (Arbeitsagentur, CWI, Forem en VDAB, ADG) geregistreerd staan en die op de peildatum nog niet ingevuld zijn.

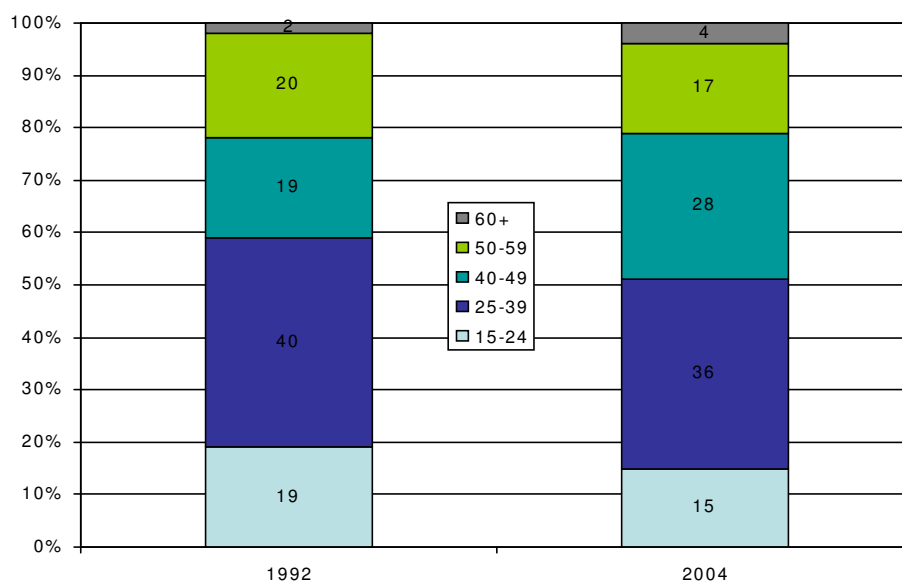
2.2 Aanbod

Het aanbod van arbeiders, de beroepsbevolking, bestaat uit een gedeelte werkenden – arbeidsbestand – en een gedeelte werklozen – werklozenbestand – dat ook in deze volgorde hier zal worden besproken.

Arbeidsbestand

Zoals al eerder vermeld (zie paragraaf 2.1) is het aantal werkenden in de bouwsector in Duitsland sinds de zomer van 2006 stijgende. Het totale bestand aan bouwarbeiders is echter wel met 50 procent gedaald van ruim 1,4 miljoen in 1995 naar 0,7 miljoen in 2006. Belangrijk voor het toekomstige arbeidsbestand zijn het aantal toe- en uittrekkende arbeiders. In Nederland is sprake van een ouder wordend arbeidsbestand door de ontgroening en vergrijzing. In Duitsland zijn dezelfde trends waarneembaar, zie figuur 2.5. Het aandeel 40-plussers is gestegen van 41 procent in 1992 naar 49 procent in 2004, terwijl het aandeel jongeren – 15-24 jaar – gedaald is van 19 procent naar 14 procent.

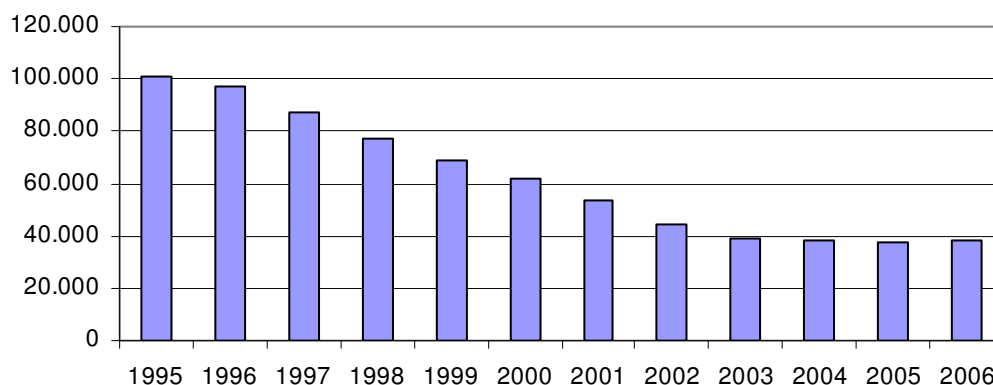
Figuur 2.5 - Arbeiders in bouwsector Duitsland; naar leeftijdsgroepen



Bron: HDB

De ontgroening (kleiner aandeel jongeren in totale arbeidsbestand) is mede het gevolg van de verminderde belangstelling voor bouwopleidingen in Duitsland, zie figuur 2.6. Het aantal leerlingen is gedaald van zo'n 100.000 in 1995 naar 38.083 in 2006. Overigens moet hierbij gezegd worden dat het aantal leerlingen in 2006 weer licht gestegen is.

Figuur 2.6 - Leerlingen bouwopleidingen Duitsland



Bron: HDB

In Nordrhein-Westfalen is het aantal leerlingen in bouwopleidingen tussen 2000 en 2005 met zo'n 30 procent gedaald. In absolute aantallen gaat het om een daling van 14.000 naar 9.800 leerlingen (Ministerium für AGS des Landes NRW). De verminderde belangstelling voor bouwopleidingen is vooral het gevolg van de crisis die de bouwsector tussen 1995 en 2005 doormaakte. Duitse schoolverlaters hadden weinig kans op het vinden van werk en dus kozen steeds minder jongeren voor een bouwopleiding.

Net als in Nederland wordt er in Duitsland voorspeld dat het aantal toetredende bouwarbeiders kleiner is dan het aantal uittreedende arbeiders (HDB, 2007). In de komende jaren zullen 19.000 arbeiders om ouderdomsredenen uittreden, terwijl het aantal tot de bouwsector toetredende schoolverlaters slechts op 12.000 wordt geschat. Deze ontwikkelingen zorgen voor een kleiner wordend arbeidsbestand.

Het arbeidsbestand afkomstig uit het buitenland (met name MOE landen) is in Duitsland ook aan het krimpen. Daar waar de afgelopen tien jaren – uit kostenoverweging – arbeidskrachten uit Midden- en Oost-Europese landen werden gehaald, gaat deze groep bouwarbeiders elders aan het werk. Enerzijds werken zij meer in eigen land door de florerende bouwconjunctuur daar. Anderzijds gaan zij op zoek naar werk in andere Europese landen in de vrije Europese markt. Het aantal buitenlandse werknemers in de Duitse bouwsector is gedaald van 126.085 in 1999 naar 68.321 in 2006, oftewel een daling van ongeveer 46 procent.

Werklozenbestand

Door het krimpende arbeidsbestand, zowel uit Duitsland als elders, en de toenemende vraag naar bouwarbeiders is het werklozenbestand de laatste jaren uitgedund. Het aantal werklozen met een bouwachtergrond in Duitsland is op zijn laagst sinds 1995, zie tabel 2.7. In mei 2007 was dit aantal gedaald naar 144.000 werklozen. Het aantal werkloze bouwingenieurs is in dezelfde periode zelfs afgenomen met 42 procent. Ook het Bundesagentur für Arbeit Duisburg (2007) geeft voor het Duitse deel van de Euregio Rijn-Waal aan dat het aantal nieuwe werklozen in juni 2007 met bijna 25 procent is gedaald ten opzichte van het jaar ervoor.

Het krimpende werklozenbestand leidt er toe dat bij een verdere toenemende vraag naar bouwarbeiders steeds minder een beroep gedaan kan worden uit het werklozenbestand.

Tabel 2.7 - Werklozenbestand bouwsector

<i>x 1.000</i>	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*	2006	2007
Werklozen bouwsector	157	223	270	267	242	246	265	274	282	278	240	188	184

* Vanaf 2005 is een andere systematiek gebruikt, waardoor cijfers niet exact vergelijkbaar zijn.

Bron: HDB

2.3 Conclusie vraag en aanbod

In Duitsland was er tussen 1995 en 2005 sprake van een ware bouwcrisis. De bouwproductie nam af, net als de werkgelegenheid. De werkloosheid nam in dezelfde periode fors toe. Zo rond 2005/2006 is er echter sprake van een omslag die naar voorspelling in ieder geval tot in 2008 zal voortduren. Het aantal verkregen bouworders is aan het toenemen wat vooral te danken is aan de uit het buitenland afkomstige orders. Dit leidt op zijn beurt – sinds de zomer van 2006 – tot meer werkgelegenheid en vacatures. De werkloosheid in de bouwsector is daardoor flink gedaald.

De afname van de werkloosheid heeft echter ook andere redenen. Net als in Nederland is het aantal leerlingen in bouwopleidingen – de belangrijkste groep toetreders tot de bouwmarkt – hevig gedaald de afgelopen tien jaar als gevolg van de hoge werkloosheid destijds. Nog steeds zitten de bouwopleidingen met een imago probleem, hoewel het aantal aanmeldingen in 2006 licht gestegen is. Het aantal uittrekkende bouwwerkers zal als gevolg van de vergrijzing en het ouder wordende arbeidsbestand in de toekomst toenemen.

Op de korte termijn ziet het er dus gunstig uit voor de Duitse bouwsector, maar er zijn wel een aantal kanttekeningen bij te plaatsen. De Duitse bouwsector kampt met stijgende bouwstofprijzen en rendementsproblemen en daarbij gaat het niet elke sector voor de wind. Vooral voor de woningbouw zijn de vooruitzichten minder gunstig en ook de investeringen vanuit het Rijk in de wegebouw zijn niet hoopgevend.

Geconcludeerd kan worden dat sinds 2005/2006 de vraag naar bouwwerkers in het Duitse deel van de Euregio Rijn-Waal – net als in de rest van Duitsland – flink gestegen is en dat het aanbod van bouwwerkers dalende is. Dit heeft ertoe geleid dat het aantal werklozen flink is gedaald en dat het makkelijker is om aan een baan in de bouwsector te komen in Duitsland. Een mooie graadmeter hiervoor is het aantal reacties dat gemiddeld op een vacature komt. De afname van het werklozenbestand en de toename van het vacaturebestand heeft er toe geleid dat er mei 2007 gemiddeld 6 reacties kwamen voor een vacature in de bouwsector, vergeleken met gemiddeld 52 reacties begin 2005.

3 Conclusie vergelijking Nederland en Duitsland

Een onderdeel van het project 'Grensoverschrijdend leren en werken' is het bevorderen van de Euregionale arbeidsmarkt door middel van de toeleiding van Duitse arbeidskrachten uit de bouwsector naar Nederland. Onder de aanname van een overschot aan goed opgeleid bouw personeel aan de Duitse kant van de Euregio en een tekort aan de Nederlandse kant was dit ook een goede en logische oplossing. Echter, de toeleiding van Duitse werkloze bouw arbeiders naar de Nederlandse bouwsector is nooit goed van de grond gekomen.

Naar aanleiding van een verkenning van de bouw arbeidsmarkt in het Nederlandse gedeelte van de Euregio Rijn-Waal kan de conclusie getrokken worden dat de aanname van een tekort aan goed opgeleid bouw personeel nog steeds staat. Voor de komende jaren zal de vraag naar bouw arbeiders blijven toenemen, terwijl tegelijkertijd het aanbod daalt. Er doet zich krapte voor op de Nederlandse bouw arbeidsmarkt die de komende jaren zal toenemen. Er is dus zowel in Nederland als geheel als in het Nederlandse gedeelte van de Euregio Rijn-Waal in het bijzonder nog steeds een grote behoefte aan bouw personeel. Een mogelijke oplossing om te voorzien in deze behoefte dacht men gevonden te hebben in het stimuleren van de begeleiding van Duitse werklozen uit de bouwsector naar de Nederlandse arbeidsmarkt.

Een verkenning van de Duitse bouw arbeidsmarkt – en daar waar mogelijk ook van het Duitse gedeelte van de Euregio Rijn-Waal – laat zien dat het veronderstelde grote overschot aan bouw personeel snel aan het verdwijnen is. De werkloosheid in de Duitse bouwsector is flink gedaald de afgelopen twee jaren en het aantal reacties op een vacature is gedaald van gemiddeld 52 naar gemiddeld 6 reacties in dezelfde periode. Dit zijn duidelijke aanwijzingen dat de positie van de werklozen uit de Duitse bouwsector en schoolverlaters uit bouw opleidingen sterk verbeterd is. Er kan een stuk gemakkelijker aan een baan in de bouw gekomen worden. Deze conclusies zijn, behalve voor Duitsland als geheel, met grote waarschijnlijkheid ook toepasbaar op het Duitse gedeelte van de Euregio Rijn-Waal. De verbeterde omstandigheden op de Duitse bouw(arbeids)markt zijn dan ook de voornaamste reden dat er de afgelopen periode weinig Duits bouw personeel de overstap naar Nederland heeft gemaakt.

De verkenning van de Duitse en Nederlandse bouw arbeidsmarkt is schematisch weergegeven in figuur 3.1. Zowel voor Nederland als voor Duitsland is het moment van trendbreuk in de vraag naar bouw personeel aangeduid. In Nederland begon de vraag na enkele jaren van daling zo rond 2005 à 2006 weer te stijgen, afhankelijk van welke bron geraadpleegd wordt. Dit heeft geleid tot een zich snel ontwikkelend tekort aan bouw personeel. In Duitsland is de vraag naar bouw personeel na meer dan 10 jaren van bouw crisis in de zomer van 2006 gaan stijgen. Het grote overschot is hierbij in rap tempo minder geworden.

Figuur 3.1 - Overzicht ontwikkelingen bouwmarkt Nederland en Duitsland

	Nederland		Duitsland	
	voor '05/'06	na '05/'06	voor zomer '06	na zomer '06
Vraag naar bouw personeel	↓	↑ ('05/'06)	↓	↑ (zomer '06)
Aanbod van bouw personeel	↓	↓	↓	↓
Arbeidsmarkt V = vraag A = aanbod	$A > V$ klein overschot	$V > A$ snel groeiend tekort	$A > V$ groot overschot	$A > V$ snel slinkend overschot

Bron: KBA

Op het moment dat de aannames over de bouwmarkt in Nederland (tekort aan bouw personeel) en in Duitsland (overschot aan bouw personeel) geformuleerd werden, waren deze naar alle waarschijnlijkheid juist. De gunstige ontwikkelingen in de bouwsector zijn in Duitsland later ontstaan dan in Nederland en hiervan waren destijds de vooruitzichten nog niet exact bekend. Na een bouwcrisis in Duitsland van meer dan 10 jaar is de huidige situatie veel gunstiger. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de daling van de binnenkomende orders in de bouwsector (een indicator voor de toekomstige bouwproductie en werkgelegenheid) in 2005 al bijna ten einde was en in 2006 voor het eerst steeg. Er waren dus al wel tekenen van verbetering zichtbaar ten tijde van het formuleren van de bovengenoemde aanname omtrent de bouwmarkt in Duitsland, hoewel op dat moment de omvang van de verbetering moeilijk voorspelbaar was. De werkgelegenheid nam in de zomer van 2006 toe en de werkloosheid nam vooral het afgelopen jaar spectaculair af. Samen met de algehele verbetering van de conjunctuur en de eveneens in Duitsland afgenomen belangstelling voor bouwopleidingen zijn dit de belangrijkste ontwikkelingen die er toe hebben geleid dat het grote overschot aan bouw personeel in Duitsland onverwacht snel is gedaald. Dit verklaart ook waarom er nauwelijks Duitse bouw arbeiders over de grens zijn gaan werken. Zij hebben momenteel immers een veel betere kans werk te vinden in hun eigen woongebied.

Een punt van kritiek op de gevolgde toeleidingsstrategie van Duitse bouw arbeiders naar Nederland is het (schijnbare) gebrek aan het continu blijven volgen van de bouw(arbeids)markt. Belangrijk voor de toekomst is dan ook om de bouwmarkt aan beide zijden van de grens in de gaten te blijven houden, welke strategie ook gevolgd wordt. Daarbij zijn de vooruitzichten voor Duitsland voor de middellange termijn ook minder gunstig dan in Nederland. Er bestaat dus een kans dat over pakweg een jaar of twee à drie het overschot aan bouw personeel in Duitsland weer gaat toenemen. Mogelijkerwijs kan het originele initiatief dan weer opgepakt

worden en heeft de toeleiding van Duitse bouwarbeiders naar Nederland dan meer succes. Des te meer redenen om de ontwikkelingen in de bouwsector goed in de gaten te blijven houden.

Literatuur

Rapporten

Bouwend Nederland (2006), *Bouwen in Oost-Nederland: ontwikkelingen en vooruitzichten*, februari 2006

Bouwend Nederland (2007), *De bouw in cijfers 2002-2006*, mei 2007

Bundesagentur für Arbeit Duisburg (2007), *Der Arbeitsmarkt im Bezirk der Agentur für Arbeit Duisburg: Arbeitsmarktreport juni 2007*

CBS

CWI (2007), *CWI Arbeidsmarktprognose 2007-2012*, juni 2007

HDB (2007), *Argumentationslinie des Präsidenten des Hauptverbandes der Deutschen Bauindustrie e.V., Dr.-Ing. Hans-Peter Keitel für die Jahrespressekonferenz*, 20 juni 2007

EIB (2005), *De bouwarbeidsmarkt in de periode 2005-2010*, oktober 2005

Euregiomonitor (via www.lerende-euregio.com)

Ministerium für AGS des Landes NRW (2006), *EU-Kommissar Vladimir Spidla und NRW-Arbeitsminister Karl-Josef Laumann: „Mit Landes- und EU-Mitteln wird erfolgreich in Ausbildung und Berufschancen investiert!“*, Ministerium für Arbeit, Gesundheit und Soziales des Landes Nordrhein-Westfalen, 25-09-2006

Internet

www.bauindustrie.de

www.evd.nl

www.mags.nrw.de

www.nedubex.nl

www.werkenopdebouw.nl